1992 Jaar van bezinning

door Henry Habibe

In sommige landen is men al een paar jaren bezig de voorbereidingen te treffen om in 1992 het historische feit te herdenken dat 500 jaar geleden Christoffel Columbus voet aan wal zette op een eiland in het Caribisch gebied, geheten Guanahaní.

Spanje heeft zich voorgenomen om in dat jaar in Sevilla een wereldtentoonstelling te houden. Enkele Latijns-Amerikaanse landen hebben twee jaar geleden bij de UNESCO aangedrongen om stil te staan bij dit evenement om over de omstandigheden en gevolgen van de ontmoeting van de volkeren na te denken, over hun kulturen, hun achtereenvolgende ontleningen en contributies aan elkaar, en de uiteindelijke resultaten die de algemene ontwikkeling van de mensheid zo diep beïnvloed hebben.

Van de andere kant staat men in bepaalde landen van Latijns-Amerika zeer gereserveerd tegenover de herdenking van dit feit. Zo is men enige jaren geleden op een in Quito gehouden congres van vertegenwoordigers van Indiaanse en Afro-Amerikaanse groepen tot de conclusie gekomen dat er niets te vieren valt. Er zijn bijvoorbeeld Indianen in Uruguay die niet de 12e oktober van 1492 ("Dia de la Hispanidad") herdenken, maar de dag daarvóór: "de laatste dag van de vrijheid". Er is dus - in bepaalde landen - juist meer reden om spijt te hebben over de aangerichte moord" ten tijde van de Spaanse "conquistadores". Men zou ook best wel gelijk kunnen hebben dat er geen sprake was van een "ontdekking" van Amerika door de Spanjaarden, maar veeleer van een "verovering". De Mexicaanse historicus Edmundo O"Gorman stelt: "Wat er in 1492 plaatsvond was niet een ontmoeting, maar een uitvinding" (vanwege het feit dat het begrip van Amerika als de Nieuwe Wereld een Europese creatie is).

Er wordt soms aan toegevoegd dat de "botsing der kulturen" niet plaats vond tussen "twee werelden", maar tussen Europa en Ixachilan, zoals de Azteken hun kontinent noemden. Nu wordt daar gewoon gesproken van de "Quinto Centenario". De commercialisatie van de herdenking wordt streng bekritiseerd en afgekeurd.

Hoe het ook zij, in het jaar 1492 was er een tijdperk aangebroken waarin mensen uit heel verschillende gebieden bij elkaar werden gebracht, waardoor er een acculturatie-proces tot stand kwam.

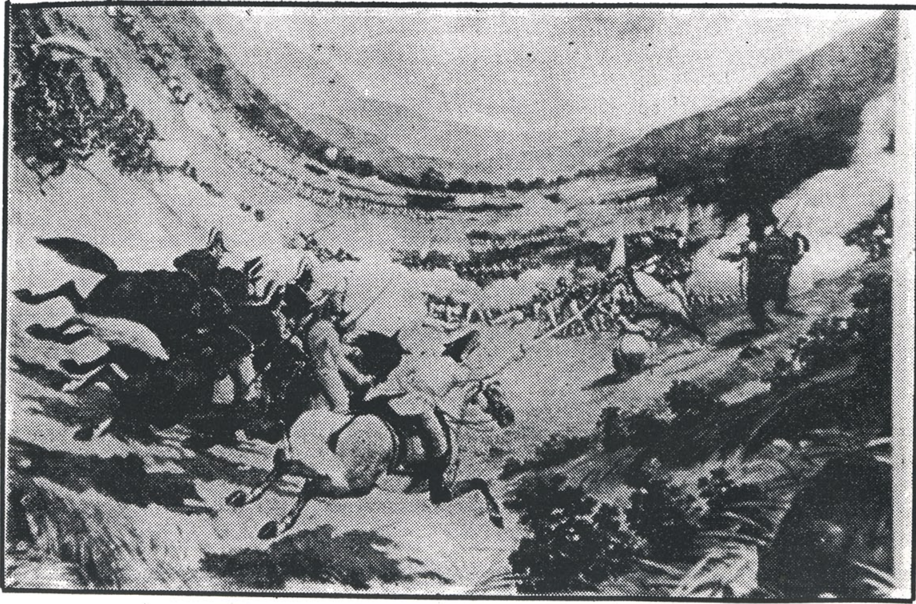
Verschillende kulturen werden met elkaar geconfronteerd en daaruit is er wellicht een heel andere kultuur ontstaan. Het zou zeker nuttig zijn om over het resultaat van de historische, politieke en kulturele processen, die sinds 1492 op gang zijn gekomen, na te denken. Geen viering, maar wel een reflectie over het resultaat.

Latijns Amerika, maar ook het Caribisch gebied, zou, door het houden van congressen, fora en andere studie- en kulturele manifestaties, tot een dieper inzicht kunnen komen van de eigen geschiedenis en de eigen kulturele identiteit, die in veel gevallen verborgen zijn gebleven. Men zou wellicht stil kunnen staan bij de verschillende studies die over het gebied zijn geschreven en deze op symposia of congressen aan de kaak stellen. Is het zo, dat men vanaf de komst van de Europeanen in Amerika dóór is gegaan met de oude beschaving of is er misschien iets nieuws ontstaan in de loop van de eeuwen. Er bestonden vroeger de Griekse, de Chinese, de Egyptische beschaving, die van Moesopotamië,van de Arabieren, van de Romeinen, van de Inca's van de Azteken de Maya's etc. Is er soms ook in Amerika een nieuwe beschaving ontstaan uit de confrontatie van de verscheidene kulturen?

VAN MIDDELEEUWEN NAAR RENAISSANCE

Ten tijde van de overheersing van de Moren in Spanje (plus minus 700-1492) was het Iberisch Schiereiland in twee delen delijke gedeelte bleef onderhevig aan het algemene verval van de Romeinse wereld, terwijl het zuidelijke gedeelte bloeide, aangezien het deelgenoot was aan de vooruitgang van de Arabische kultuur (Córdoba was in de Xe eeuw één van de meest beschaafde steden van Europa, waarheen de liefhebbers van wetenschap en letterkunde trokken). Met het opkomen van het Humanisme in de XIVe eeuw in Italië richtte de belangstelling zich weer primair op de Oudheid, die geacht werd de meest waarachtige vorm van menselijkheid te hebben voortgebracht. Niet alleen wat de kunst betreft, maar ook regeringsvormen en andere vormen van ordening van sociale relaties werden ontleend aan de klassieke Oudheid.

Een eindeloos aantal archeologische ontdekkingen vervolmaken de kennis van de Grieks-Latijnse Oudheid. Het gebruik van het kompas deed het inzicht in de fysieke wereld veranderen, doordat het de aankomst mogelijk maakte in onbekende landen.

3. De slag bij Carabobo (Venezuela) door M. Tovar y Tovar (uit Ulsar Pietri) (blz. 236)

Het is aan de kennis omtrent de Grieks-Romeinse beschaving,van de Arabische beschaving en van de andere grote kulturen uit het Oosten te danken dat de zgn. Westerse beschaving haar ontwikkeling heeft doorgemaakt. De Westerse mens werd tijdens de Renaissance trots m.b.t. zijn verschillende verworvenheden. Hij heeft zich tijdens de periode van de grote ontdekkingsreizen aan het einde van de XVe eeuw gevestigd tot in de verst verwijderde en klimatologisch meest verschillende streken. Hij werd daar de politieke heerser totdat de respectievelijke volkeren van dit gebied een einde maakten aan zijn bewind.

EEN NIEUWE BESCHAVING?

Gedurende het eeuwenlange Spaanse Imperium in Latijns Amerika werden er verscheidene kerken en andere monumenten gebouwd in de nieuwe en oude steden. De Tempel van Ocotlán, bijvoorbeeld, dichtbij Tlaxcala (Mexico) is een bouwwerk met een aparte gratie en vol volksvreugde. Het is geen reproductie van enig tempel uit Europa. Wat hier tot uitdrukking komt - zegt de bekende Venezolaanse filosoof en schrijver Uslar Pietri - is een heel ander gevoel dan hetgeen de Spaanse kathedralen omhoog deed rijzen en dat gebeurde in een plastische taal die niet anders uitgelegd kan worden dan door de vruchtbare ontmoeting der kulturen.

4. Voor een volkomen sociale zekerheid t.b.v. alle Mexicanen door Siquieros (illustratie XIV)

De nieuwe omgeving waarin de Europeaan in 1492 terechtkwam (vgl. de onmetelijke ketens van het Andesgebergte, de eindeloze "llano's" en de ondoordringbare oerwouden) was reeds voldoende om zijn levensstijl te doen veranderen. Er was echter nog meer. De eerste Europeanen werden geconfronteerd met miljoenen vreemde mensen, verspreid over het hele Continent, die verscheidene graden van beschaving hadden bereikt (Maya's, Inca's, Azteken, etc.)

Door deze "ontmoeting" van verschillende volkeren is er een creatief proces op gang gebracht, waardoor er veranderingen plaats vonden in twee kulturen. Er ontstonden nieuwe combinaties.

Het resultaat moet iets anders zijn geweest dan wat er daarvoor in Europa bestond.

1. De aankomst van Hernán Cortés te Veracruz (Mexico) door Diego Rivera (illustratie XI)

In het werk van de Mexicaanse "muralisten" vinden we bijvoorbeeld het aspect van de menging der kulturen terug, van de samensmelting of "marriage" van de verschillende tijdperken en van heterogene tendenzen, hetgeen niets anders is dan de scheppende eigenschap van de kulturele smeltkroes.

De Spanjaarden in Spanje stonden soms verbaasd over de veranderingen in zeden en gewoontes, karakter en zelfs in de spreektrant van de Spanjaarden die in Latijns Amerika waren geboren of er lange tijd gewoond hadden. Zo ontstond het beeld, niet zelden caricaturaal, van een Zuid-Amerikaanse "Jan Maat", van de "Indiaan" van de "Creool", met zijn bontgekleurde "guacamaya's", en zijn indiaanse en zwarte bedienden, met zijn archaïsche en schilderachtige spreektrant, met zijn uiterlijk vertoon en zijn grote neiging naar ontspanning en uitweiding.

Deze waren anders omdat ze in steden woonden die heel anders waren, in een gemeenschap die niet meer op de Spaanse leek, in huizen die anders gebouwd waren, temidden van een natuur die niets gemeens had met de Europese.

Dit "anders-zijn" van de Latijns-Amerikaan komt langzaam tot uiting o.a. in de Latijns-Amerikaanse literatuur. Vooral de teksten uit de XVIIIe en XIXe eeuw manifesteren bepaalde ideeën over de politieke emancipatie en over het bewust worden van het eigen karakter van Latijns Amerika. Van de andere kant doen deze teksten nogal romantisch aan. Ze zijn nog geschreven volgens de Europese traditie van die tijd. Latijns Amerika bleef nl. gedurende de vorige eeuwen teren op Europese kulturele stromingen, ondanks de onafhankelijkheidsbewegingen. Met het uitbreken van de Mexicaanse Revolutie echter (begin deze eeuw) ontstaat er een literatuur die gebaseerd is op een min of meer eigen traditie. Het is het tijdperk dat o.a. door de "muralist" Diego Rivera ingeluid wordt.

HET CARIBISCH GEBIED

In het Caribisch gebied is er ook zo'n acculturatieproces op gang gekomen. Men spreekt hier soms, vanwege de Afrikaanse erfenis, van een "Afrikacanness as the basis of a new culture".

De mengeling met het zwarte ras is soms zo intensief geweest dat men in bepaalde gevallen is gaan spreken van de "zwarte Antillen". (in het geval van Haïti en Jamaica, bijvoorbeeld). Dit geldt uiteraard niet voor alle eilanden van het Caribisch gebied.

Zoals de grote schrijvers en schilders uit Latijns Amerika in de loop van de tijd het bewust-worden van het eigen karakter en het nationaal bewustzijn tot uiting hadden gebracht, zo hebben ook de Caribische kunstenaars de typische "spirit" en de eigen identiteit van hun respectievelijke eilanden via hun werken gemanifesteerd. Een bekende beweging uit dit gebied is de zgn. "Négritude". Naast deze beweging bestaat ook het zgn. "Afro-cubanismo", een stroming waarbij het niet gaat om een verwerping van de Westerse beschaving (zoals de Négritude beoogde), maar waarbij de Afrikaanse erfenis naast de Westerse beschaving erkend en onderstreept wordt.

Lang vóór deze twee stromingen bestond er op Cuba een literatuur die met de afschaffing van de slavernij te maken had. Het waren teksten die geschreven werden, niet in nabootsing van de Europese overheersers, maar vanuit een min of meer eigen filosofische en politieke visie. De opstand van de neger tegen de blanke overheerser was een steeds weer terugkerend thema in deze literatuur. Dit element moet wel essentieel zijn (als het om de Caribische literatuur gaat), aangezien vele gerenommeerde critici het beschouwen als "de basis van een nieuwe kultuur".

GEEN VIERING MAAR REFLECTIE

De verovering van Amerika is één van de grootste processen van historische transformatie geweest. De studie van al hetgeen zich hier heeft volbracht, gecreëerd werd en de geweldige consequenties ervan voor de ontwikkeling van de beschaving, is nog steeds niet op een bevredigende wijze voltooid.

Die verovering was een verovering en dus gewelddadig, zoals alle oorlogen in de hele geschiedenis. Aan het feit dat de Spanjaarden Amerika met de harde hand veroverd hebben om daarna de slavernij in de veroverde gebieden in te stellen, kan niets meer gedaan worden.

Hele interessante pagina's heeft de Venezolaanse filosoof en historicus, Arturo Uslar Pietri, aan dit onderwerp gewijd. In zijn essay, getiteld "La conquista de América, como problema jurídico y moral", stelt hij: "In die hele periode is er een karaktertrek dat heel belangrijk is, de verovering is een daad dat zo oud is als de mens. De mens heeft, practisch zodra hij op het aardoppervlak verscheen, de zwaksten proberen te onderwerpen, zich van hen te bedienen, zich meester te maken van wat de buurman aan nuttige dingen had".

Het recht van verovering was in de hele menselijke geschiedenis een soort "gelegaliseerde" misdaad, zoals de slavernij dat ook was. De mens begaat vaak de fout (historische schatting) door de daden van mensen van vroeger te beoordelen in het licht van de tegenwoordige mentaliteit.

Het valt niet mee om ons te ontpersoonlijken, om te vergeten wie we zijn, de wereld te vergeten die ons omringt en ons even te verplaatsen in de huid van een mens van de XVIe eeuw. En als we dat niet kunnen doen, dan wordt het toch heel moeilijk om uit te leggen wat er in die tijd gebeurde. Het "probleem" wordt niet opgelost door eenvoudig te verklaren dat hetgeen toen gebeurde een misdaad was.

Wij kunnen, van de andere kant, wel gaan kijken naar alhetgeen dat, ná die veroveringen, aan nieuwe kultuur is voortgebracht.

Wij zouden bv kunnen

Vervolg op pag. 9

2. De expeditiedeelnemers dwongen de inboorlingen de bagage te transporteren door jean-Theodoré de Bry (uit Uslar Pietri) (blz. 22)

